

Brunssum

Broensem

Naam

Oudere schrijfwijzen:

Bronzen, Brunsem, ca. 1170-1180 Brunsham, 13^e eeuw Brunshamme, 1386 Bruijnshem.

Naamsverklaring:

Samenstelling van *ham* 'landtong uitspringende in inundatieterrein' en de persoonsnaam *Bruno*.

Status

Dorp en gemeente. Onder Brunssum valt ook de buurtschap Kling.

Ligging

O grenzend aan Duitsland, tegenover het natuurreserveaat Teverener Heide bij Grotenrath.

Geschiedenis

Lang voor onze jaartelling, tussen 10.000-4.000 v. Chr., woonden hier al mensen. De eerste bewoners - in het stenen tijdperk - waren waarschijnlijk afkomstig uit het gebied van het huidige Oostenrijk en Hongarije. Ze moeten gewoond hebben op de Brunsummerheide: open heide, omringd door moerassen, die een natuurlijke bescherming vormden. Er waren heldere bronnen die drinkwater leverden.

Door de Romeinen, die ontdekten dat men van de klei van de Brunsummerhei keramische producten kon maken, is een keramische industrie in gang gezet die tot in de Middeleeuwen heeft bestaan. De producten die hier werden gemaakt, vonden hun weg tot diep in Duitsland en Frankrijk. Brunssum kreeg in de 18^e eeuw internationale bekendheid door de lokale smeedkunst, waarvan de producten in heel Europa werden afgezet.

Ook voor Brunssum is de *mijnbouw* belangrijk geweest. Het voert te ver om er hier in detail op in te gaan. Enkele bijzonderheden lichten wij eruit:

De buurt *Egge*, een oude mijnwerkersbuurt uit de jaren dertig van de 20^e eeuw, is genoemd naar het vrijgezellenhuis De Egge, dat zoals in enkele andere 'mijnwerkerssteden' (in Hoensbroek: De Dem, in Heerlen: Ons Huis) werd gebouwd om de ongetrouwde mijnwerkers te huisvesten. Indien zij als kostgangers in de gezinnen zouden worden opgenomen, zouden ze namelijk een te grote bedreiging vormen voor de zedelijkheid en de huwelijken: "Vrijgezellen hoorden thuis in gezellenhuizen en niet in de mijnwerkerswoningen, waar zij de vrouwen van de koempels in de verleiding konden brengen."

Treebeek is een voormalig mijnwerkersdorp zuidoostelijk van Amstenrade, thans verdeeld in de buurten Treebeek-Noord en Treebeek-Zuid (voorheen Treebeek 1 en 2). T/m 1981 gedeeltelijk (grootste delen) gemeenten Heerlen en Brunssum, gedeeltelijk (enkele straten) gemeenten Amstenrade en Hoensbroek.

De wijk *Emma* is gebouwd op het terrein van de voormalige Staatsmijn Emma (1913-1973).

In Rumpen lag *staatsmijn Hendrik*. Met de aanleg hiervan is begonnen in 1910. Op 1 januari 1918 is de mijn officieel in gebruik genomen, in 1967 is ze gesloten.

In onze tijd is Brunssum vooral bekend als plaats van het NAVO-hoofdkwartier van de AFCENT (Allied Forces Central Europe), sinds 1967 gevestigd in Brunssum, in gebouwen van de voormalige steenkolenmijn Hendrik (in productie van 1918-1973). Mede als gevolg hiervan wonen er circa 30 nationaliteiten in Brunssum. Veel groen, een prachtig vijfverpark en een modern winkelcentrum met passage geven het huidige Brunssum een eigentijdse uitstraling.

Wijken en buurten

Brunssum omvat de volgende wijken en buurten (met erachter de afgeronde inwonertallen): Amstenraderveld (350) / Bexdelle (450) / Centrum (600) / Egge (2.000) / Emma (500) / Op den Haan (1.100) / Haansberg (650) / Hemelder (1.450) / Heufke (750) / Op den Hoes (300) / Hofpoel (900) / Kerkeveld (650) / De Kleikoelen (250) / De Kling (ged. wijk, ged. buurtschap) (850) / Klingbemden (600) / Klingelsberg (650) / Kruisberg (1.250) / Langenberg (1.900) / Lemmender (1.450) / Merkelbeekerdal (500) / Oeloven (1.300) / Achter de Put (900) / Rozengaard (1.650) / Rumpener Beemden (700) / Schuttersveld (1.250) / De Streek (1.100) / De Struiken (1.250) / Treebeek (3.700) / Op de Vaard (550) / Op de Vos (1.500).

Monumentale gebouwen en/of bezienswaardigheden

In 1923 werd architect Peutz verzocht een nieuwe *kerk met klooster* te bouwen in Rumpen. Hiermee zouden twee houten noodkerken in de nabijheid van de mijnen Emma en Hendrik worden vervangen. De stijl waarin de bouwmeester wenste te werken was door hem zelf te bepalen. Het programma van eisen voor de *St. Vincentius à Paulo* - zoals de architect hem zelf op zijn tekeningen betitelde - was echter wel strikt gegeven door de opdrachtverlenende pater Vester. Deze verlangde een kerk met tenminste 500 zitplaatsen, een verhoogd, niet te klein priesterkoor, twee zijkapellen, een ruim zangkoor, royale toe- en ingangen met tochtpuien, aangebouwde sacristie en bijsacristie. Van het klooster waren de te bouwen vertrekken gespecificeerd.

Dat het gebouw volgens het Program solide moest zijn, lijkt een gemeenplaats, maar het heeft Peutz erg beziggehouden: beducht voor en op de hoogte van de werking van de aardkorst door mijnbouw hield hij er in zijn ontwerp veel rekening mee (zoals we ook kunnen lezen in zijn bewaard gebleven aantekeningen). De constructie van gewapend beton, de wijze van funderen en het gegeven dat zowel de toren als het koor als de structuur los staan van schip en zijbeuken, zijn hiervan onder andere de resultaten.

In eerste instantie is de van baksteen en beton gebouwde kerk van Rumpen vooral een functioneel gebouw, dat voldoet aan de uiteenlopende gestelde gebruikseisen. Het complex heeft daarbij ook nog esthetische kwaliteiten. Zo werden de kapellen als een laag transept geplaatst tegen de meest westelijke travee van het schip - dus nabij de toren en niet zoals meer gebruikelijk aan de oostzijde. Dit geeft de plattegrond een beetje een vreemd 'gevoel' mee, maar ter plekke blijkt dit slim gedaan, omdat het kloosterblok ten zuiden van het koor ermee in balans wordt gebracht. Binnen is het vooral de ruimtewerking van het met een tongewelf gedekte schip en de opmerkelijke arcade die de zijbeuken met dat schip verbindt, waardoor Peutz lof verdient.

De geschiedenis van de *Rozenkransparochie* (Treebeek) begint in de vroege jaren vijftig van de 20^e eeuw. Het idee voor deze kerkgemeenschap, zo wil het verhaal, is geboren uit standverschillen. Dat de mijnbeambten en mijnwerkers samen kerken, ging wel, maar liever hadden de beambten hun eigen stek. Daarom bedacht men dat er als aanvulling op de bestaande *Barbarakerk* een nieuwe kerk moest komen. Het bisdom stemde toe en de Rozenkransparochie startte in 1953 in een houten noodgebouw - overgekocht van de Staatsmijnen voor 250 gulden.

Zo snel mogelijk wilde men gaan bouwen en Frits Peutz werd gevraagd met ontwerpen te komen. Het werd een echte 'Peutz-kerk', aansluitend bij de stijl van de mijnbouw met typische kerk-trekjes in de detaillering. Veel mocht dat allemaal alleen niet kosten. De bouwmaterialen zijn nogal experimenteel; steenbergafval vermengd met zaagmeel en klei. Qua warmteisolatie doen die materialen prima hun werk, maar effectief vochtwerend zijn ze niet. Gevolg is, dat de Rozenkranskerk al vijftig jaar met vochtproblemen kampt.

Het is ironisch dat, nadat in de laatste decennia steeds meer mensen de kerk hebben verlaten, de kerkbesturen van de Barbarakerk en de Rozenkranskerk zijn samengevoegd. In iedere kerk zijn nog drie vieringen per week. Plannen voor sluiting of herbestemming van de Rozenkranskerk zijn er niet, althans geen definitieve. In 2003 is een *gedenkbok over vijftig jaar Rozenkransparochie* verschenen, van de hand van oud-organist en oud-koster Wim Ermers.

Brunssum bezit een markant gebouw: het *Bestuurscentrum* met daarop een carillon. Dit bestuurscentrum biedt onderdak aan het gemeentebestuur en een groot deel van het ambtelijk apparaat. Het gebouw dat in 1974 in gebruik is genomen, staat in het hart van Brunssum aan het Lindeplein. Op dit plein wordt elke zaterdag de *weekmarkt* gehouden, die vanuit de verre omtrek vele bezoekers trekt.

Natuur / cultuur / recreatie

Het *Bezoekerscentrum Brunsummerheide* van Natuurmonumenten ligt op de top van een heuvel waarvandaan een deel van het *natuurgebied Brunsummerheide* (2.000 ha) goed is te overzien. De glooiende heide is in augustus en september knalpaars. In de herfst trekken Amerikaanse eiken een vurig kleed aan en in de winter is de Brunsummerheide als het meezit wit van de sneeuw. Naast de open heide is er de geslotenheid van het bos. Er is zelfs een zandvlakte, ontstaan door zandwinning.

In het bezoekerscentrum kunt u terecht voor informatie over dit gebied en andere gebieden van Natuurmonumenten in oostelijk Zuid-Limburg. Vanuit het bezoekerscentrum worden *excursies* georganiseerd over de Brunsummerheide. Op recreatief gebied vindt u hier onder meer *picknickplaatsen*, *speelvelden* en een *ATB-fietsroute*. Bijzonder is dat kinderen van 7 t/m 11 jaar hier hun verjaardag kunnen vieren met een *schatzoektocht* (met een schatkist door het bos lopen op zoek naar natuurschatten en onderweg opdrachten uitvoeren, op zoek naar de geheime code). Ook jongere kinderen kunnen hun verjaardag met een *natuurtocht* vieren.